

Met en zonder lauwerkrans. Schrijvende vrouwen uit de vroegmoderne tijd (1550-1850) van Anna Bijns tot Elise van Calcar

Onder redactie van Riet Schenkeveld-van der Dussen (hoofdredactie), Karel Porteman, Piet Couttenier en Lia van Gemert

Amsterdam (Amsterdam University Press) 1997

970 blz., f 99,50

Sinds in november 1997 *Met en zonder lauwerkrans* verscheen, is op tal van plaatsen al aandacht besteed aan deze bloemlezing uit het werk van Nederlandstalige schrijfsters uit de periode 1550-1850. Hier zal ik dan ook niet een zoveelste opsomming geven van de kwaliteiten ervan, of van bezwaren die men zou kunnen hebben tegen opzet of uitvoering. Om te beginnen wil ik vaststellen dat het boek die aandacht ten volle verdient. Met een groot aantal tot nu toe onbekende of praktisch onbekende auteurs kunnen we nu kennismaken, en dankzij de uitgebreide inleiding hebben we de mogelijkheid om nader op hun werk in te gaan en op de vragen die erdoor worden opgeroepen. Dát is nadrukkelijk de bedoeling van de auteurs, en dat zal ik hier in zekere zin ook doen.

De uitnodiging voor de presentatie van het boek vermeldde destijds met enige trots dat voor deze periode van drie eeuwen een aantal van niet minder dan 'bijna 160 schrijfsters uit Nederland en Vlaanderen' was opgespoord. Het is waar dat op de titelpagina van het boek dit getal niet voorkomt, maar in de inleiding weer wel, zij het dat daar gesproken wordt van 'ruim 150 vrouwen' (p. 2). Het heeft ook een zekere logica om in een boek als dit een indicatie te geven van het aantal vrouwen waar het om gaat. Anderzijds roept zo'n getal toch sterk de vraag op: hoe dienen wij dit te interpreteren?

'Bijna 160' lijkt heel wat, vergeleken bij de 10 à 15 namen die we tot nu toe kenden. Bovendien blijken er schrijfsters gevonden te zijn, die om uiteenlopende redenen níét zijn opgenomen: met name in de achttiende en negentiende eeuw waren ze zo talrijk 'dat er geen sprake meer van kon zijn iedereen te behandelen' (p. 1). Enkelen van de niet genoemden komen wel voor in lemma's die aan andere vrouwen gewijd zijn: Frederika Alida Tegneus, bijvoorbeeld, leerde Clara Feyoena van Sytzama dichten (p. 592), maar heeft geen 'eigen' lemma gekregen. Hier spelen kennelijk toch de waardeordelen mee, waarvan men vond dat het 'niet wijs' was om er al te snel mee klaar te staan (p. 2). Mede daardoor krijgen we geen duidelijke indruk van de relevantie van dat getal. Ten opzichte van welk ander aantal is 'bijna 160' nu eigenlijk significant?

Moeten we vergelijken met de totale literaire productie in Nederland en Vlaanderen? Dan dienen natuurlijk eerst de vergeten mannen te worden opgespoord – en in hoeverre dáár menskracht en geld voor te vinden is, is

Reinier Vinkeles (naar H. Pothoven) *Lucretia Wilhelmina van Merken* (1792).

de vraag. Zelfs vergeleken met de namen waarover we nu beschikken, en waarvan geen totaal aantal bekend is, zal blijken dat onze 160 een minieme minderheid vormen. Dat kan alvast worden bevestigd door raadpleging van inventarisaties per genre en per periode, zoals bijvoorbeeld de bibliografie van het narratieve proza over de periode 1701-1800 (Mateboer, 1996).

Moeten we de situatie van de Nederlandse en Vlaamse schrijfsters vergelijken met die van schrijfsters in het buitenland? In grotere landen zijn ze uiteraard talrijker: voor Engeland stelt Bell (1990, p. XIII-XVI) dat er in de periode 1580-1720 meer dan 400 schrijfsters waren, wier werk werd gepubliceerd.¹ Wéér heeft men echter behoefte aan percentages, die evenmin als voor Nederlandstalige auteurs voorhanden zijn.

Is het zinvol om te vergelijken met de aantallen vrouwen die andere kunsten beoefenden? Dat kan, dankzij de inventarisatie die Els Kloek c.s. in het voorjaar van 1998 publiceerden. Zij noemen voor de periode 1550-1800 178 Noord-Nederlandse kunstenaressen. Onder die 178 bevindt zich een aantal 'dilettantes', die met enige

nadruk worden onderscheiden van de meer professionele kunstbeoefenaarsters. De *Lauwerkrans* maakt zo'n onderscheid niet. Wel stelt de Inleiding vast dat voor velen 'het schrijven niet veel meer geweest [zal] zijn dan een verantwoorde, rolbevestigende uitspanning', terwijl tegen het eind van de achttiende eeuw het fenomeen 'broodschrijfster' opkomt (p. 45-46). Dit alles zou nader uitgewerkt moeten worden om een vergelijking tussen kunstenaressen en schrijvende vrouwen zinvol te maken.

Het getal van 'bijna 160' had wellicht ook nader gespecificeerd kunnen worden per regio. Dan was duidelijk geweest hoeveel Groningse en Friese schrijfsters in de *Lauwerkrans* voorkomen, terwijl er bijvoorbeeld niemand uit Zwolle wordt vermeld. Vergeleken met de kunstzinnige activiteit die er in die stad bestond, volgens *Vrouwen en kunst in de Republiek*, lijkt het onwaarschijnlijk dat er geen schrijfsters geweest zouden zijn. Hun afwezigheid in de *Lauwerkrans* lijkt alleen te verklaren door het feit dat het Zwolse archief waarschijnlijk nog niet bij het onderzoek betrokken is geweest.

Het aantal van 160 zal dus ongetwijfeld kunnen worden uitgebreid, temeer omdat – naar mijn mening – niet alle beschikbare bronnen benut zijn. Zo is de achttiende- en negentiende-eeuwse periodieke pers kennelijk niet systematisch doorgenomen en is ook een zeer waardevolle bron, op het bestaan waarvan al in 1988 is gewezen, niet gebruikt: te weten de 'bouwstoffen' voor een lexicon dat de Duitser Heinemeyer had willen samenstellen onder de titel *Das gelehrte Batavien* (Hochstenbach & Singeling, 1988a, 1988b). Deze man verzamelde rond 1800 een enorme hoeveelheid gegevens die betrekking hadden op ongeveer 5000 Nederlandse publicisten uit de periode 1760-1805. Hieronder bevinden zich (minstens²) 60 vrouwen. Van hen komen er 25 niet voor of krijgen geen lemma in *Met en zonder lauwerkrans*; onder hen is de bovengenoemde Frederika Alida Tegneus.

Heinemeyers materiaal roept nog een aantal extra vragen op: één daarvan betreft de door de schrijfsters gebruikte taal. Zo vermeldt Heinemeyer wél Marie Elisabeth Bouée (later: La Fite), die journalist was bij het Franstalige maar in Den Haag verschijnende blad *Bibliothèque des Sciences et des Beaux-Arts*, terwijl ze ook als vertaalster actief was; daarentegen neemt hij Belle van Zuylen níét op. Deze was inmiddels als Isabelle de Charrière een Zwitserse auteur geworden, nadat haar familie haar in Nederland gepubliceerde eerste roman *Le Noble* uit de handel had genomen. Een contemporaïn Nederlands journalist was er overigens trots op dat dit 'verhaal 'tgeen zijn oorsprong verschuldigd is aan ons land, en aan een vrouw van aanzien in mijn geboortestad wordt toegeschreven, alleen al [tegen] de *Contes* van M. La Dixmerie [kan opwegen], hoe wijsgerig zij ook zijn mogen' (in *Nieuwe Bijdragen tot Opbouw der Vaderlandse Letterkunde* (1766) p. 503). Dit lijkt de enige tekst van Belle van Zuylen te zijn waarvan met recht een

fragment in de *Lauwerkrans* had kunnen worden opgenomen (maar die alleen wordt genoemd, op p. 649). *Le Noble* heeft in het Nederlandse culturele leven een rol gespeeld, wat misschien ook gezegd zou kunnen worden van het werk van Marie Elisabeth Bouée.

Het is wellicht nuttig om te preciseren dat het mij er niet om gaat in een volgende editie van de *Lauwerkrans* een zo groot mogelijk aantal schrijfsters op te nemen. Wél roept het hanteren van cijfers en aantallen dit soort vragen op. Bovendien lijkt het mij niet onbelangrijk om van zo veel mogelijk schrijfsters de situatie en de productie te kennen. Dit biedt de mogelijkheid om inzicht te krijgen in hun positie binnen het literaire veld, om de evolutie te bestuderen van het vrouwelijk schrijverschap en om eventueel het (de)canoniseringsproces te begrijpen zoals immers de intenties zijn geweest van de redacteurs achter de *Lauwerkrans*. Het is dan niet zinvol om het onderzoek te beperken tot gepubliceerd werk. Dagboeken als die van de Haagse Magdalena van Schinne (in het Frans geschreven!), die om diverse redenen haar schrijfstersaspiraties moest laten varen, behoren bij het onderzoek te worden betrokken.

Men zou kunnen beargumenteren dat de *Lauwerkrans* wat te vroeg is verschenen, hetgeen een bezwaar zou kunnen heten. Anderzijds kan nu, juist dankzij dit boek, de groep mensen die zich met het onderzoek bezighoudt aanzienlijk worden uitgebreid. Het vervolgonderzoek is voor een deel al gaande: ongetwijfeld zullen binnenkort een aantal van de hier gesignaleerde punten kunnen worden verhelderd.

Suzan van Dijk

Literatuur

- Bell, M., e.a. (1990). *A biographical dictionary of English women writers 1580-1720*. New York: Harvester Wheatsheaf.
 Hochstenbach, F.J.H. & Singeling, C.B.F. (1988a). *Heinemeyers bouwstoffen voor een biografisch lexicon*. Leiden: Universiteitsbibliotheek Leiden.
 Hochstenbach, F.J.H. & Singeling, C.B.F. (1988b). Heinemeyers onvoltooid. Een onuitgegeven lexicon over de achttiende eeuw. *Documentatieblad Werkgroep Achttiende eeuw*, 20, 29-50.
 Kloek, E., Peters Sengers, C., & Tobé, E. (Eds.) (1998). *Vrouwen en kunst in de Republiek. Een overzicht*. Hilversum: Verloren.
 Mateboer, J. (1996). *Bibliografie van het Nederlandstalig narratief fictioneel proza 1701-1800*. Nieuwkoop: De Graaf.

Noten

1. Bell hanteerde een ruime definitie van 'writing': 'any writing by a woman' werd opgenomen.
2. Lang niet alle voornamen zijn vermeld, waardoor we niet van elke persoon weten of het om een man of een vrouw gaat.

Beeldmateriaal: R. Schenkeveld-van der Dussen e.a. (red.) *met en zonder lauwerkrans. Schrijvende vrouwen uit de vroegmoderne tijd 1550-1850: van Anna Bijns tot Elise van Calcar*. Amsterdam: University Press Amsterdam 1997, p. 574.